

DOĞA-KADIN DAYANIŞMASI: EKO-FEMİNİZM

Gülhan KARADAĞ AĞKURT

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

gulhan.karadag@atauni.edu.tr

Sanayi Devrimiyle ortaya çıkan sınırsız büyüme miti uğruna sorumsuzca kullanılan kaynakların ihtişamlı günlerinin sonuna gelinmiş, sürdürülebilir kalkınma kavramı yerini artık yavaş yavaş küresel eko-sistemin sınırlı olduğunu ve insanların sürekli olarak kaçınamayacağı ekolojik kanunlara bağlı olduğu gerçeği üzerine dayanan bir kavram olan “Ekolojik kıtlık kavramı” ve Renshaw’ın Azalan Verimler Kanunu’na bırakmaya başlamıştır.

Dünyadaki kaynaklar geri dönülemez biçimde tahribata uğramıştır ve bu gelişmelerin asıl müsebbibi olan gelişmiş ülkelerin hatalarının bedelinin tüm insanlık hatta gelecek nesiller şimdiden ağır bir biçimde ödemeye başlamıştır.

Ekolojik hareketler temelde bu saiklerden yola çıkmışlar, ancak doğa korumacılığı konusunda geniş bir yelpazeye yayılmışlardır. Bu yelpazede Greenpeace Hareketi’nden Ekoloji Partisine, Friends of Earth gibi ekolojik gruplardan Ekofeminizm Hareketine kadar çok sayıda grup ve aktivist hareket yer almaktadır. Özellikle Batılı ülkelerde konservatif kimliğiyle tanınan Hristiyan Demokrat ve Hristiyan Muhafazakar partiler bile kimi zaman radikal söylemleri olan bu hareketlere ve gruplara ılımlı biçimde yaklaşmakta kimi zaman da destek olmaktadır.

Canlımerkezci ve çevremerkezci söyleme sahip olan ekolojik hareketler insanmerkezci bakış açısını “Dünyayı çöplüğe çevirmekle” suçlamaktayken Ekofeminizm hareketi bu noktadan hareketle daha öznel bir biçimde dünyanın bu durumundan “Erkek egemen toplum”u sorumlu tutmaktadır.

Ekofeministler kadınlarla doğa arasında doğrudan bir ilişki kurarlar ve bunu, “İnsanlar doğaya kadına davrandıkları gibi davranırlar. Onu fethetmeye, kontrol etmeye çalışırlar” şeklinde ifade ederler.

d’Eaubonne, 1974 yılında yayınlanan, “Feminizm ya da Ölüm” adlı eserinde ataerkil ve kapitalist sistemler doğanın olduğu kadar kadının üzerinde de hakimiyet kurmak, onu ehlileştirerek sömürmek niyetindedirler diyerek ekofeminizmin ortaya çıkış amacını özetler. Görüldüğü gibi Ekofeminizm akımına egemen olan en temel inanış doğanın sömürülüp ezilmesi ile kadının ezilmesi arasında küçümsenmeyecek bir ilişkinin varoluşudur.

Ekofeminizmin başlıca ilkeleri :

Kadınlar ve çocuklar en çok şiddete maruz kalanlardır. İnsanlar hayatta kalması tabiat kaynaklarına bağlıdır. Adalet herkes birincil değerdir. Acil olarak kadın haklarını koruyan düzenlemeler yapılmalıdır. Tehditleri durdurmak üzere lokalize eylemler yapılmalıdır.

Ekoloji ve feminizm arasındaki bağ aynı zamanda hem duygusal hem de çevresel öğeleri içermektedir ve ekofeminizm bu düalist ilişkinin bir sonucudur.

Ruhsal Vizyon	Çevre Vizyonu
Dünya ve tüm yaşam formları kutsaldır ve korunmalıdır.	Dünya tüm yaşam türlerinin birbirine bağlı olduğu bir ekosistemdir.
İnsanlar dünyada bir komün halinde bulunurlar.	İnsanlık doğayla uyum içinde olmalıdır.
En önemli değer maneviyattır.	Öncelikli değer tabiat olmalıdır.
Değişim geçmişi geri kazanmak için yapılmalıdır.	Değişim geleceği inşa etmek için yapılmalıdır.
Keşifler Tabiat Anayı tanımak ve onunla huzur içinde yaşamak için yapılmalıdır.	Doğa ile uyum içinde yaşanmalıdır.

Feminizm akımı cinsiyet ayrımcılığına karşı doğmuştur. Ekofeminizm akımı ise özelde tabiat ve kadınlar arasında bir bağ kurarak her ikisinin de erkek egemen dünya tarafından sömürüldüğü argümanı üzerine kuruludur.

Ekofeminizm akımı kadın ve ekolojik çevreyi yani doğayı birbiriyle ayrılmaz bir bütün olarak görür ve ekolojik tahribatın ancak feminist bir yöntemle önlenebileceğini savunur. Çevre tahribatının esas sorumlusu erkek egemen dünyanın hırsı ve doymak bilmeyen egolarının beslenmesi çabasıdır başka bir şey değildir.

Kadın figürü, İslam dini dışında diğer dinlerde evrenin yaratılışından bu yana Havva'nın (Eva) Adem'i (Adam) kandırarak yasak meyveyi yedirmesi kıssası nedeniyle hep ilk günahın simgesi olarak görülmüş, Batı kültüründe eski çağlardan bu yana bu nedenle toplumda kendisine ancak ikincil bir rol bulabilmiştir. Sanayileşme devrimiyle fabrikalarda gece gündüz çalışan bir emekçi olmuş çağımızda ise emekçi olma rolünün yanısıra eğer fiziki cazibe ve yeterliliğe sahipse araba lastiği reklamlarında bile boy

gösteren bir mütemmim cüz, bir meta olmuştur. Ekofeminizm bu noktada sadece ekolojik tahribata bir başkaldırı olmamakta diğer bir yönüyle kendisini el değmemiş doğayla özdeşleştirerek doğanın böyle iflah olmaz şekilde tahrip edilmesiyle kadın ruhunun ilk çağlardan bu yana bu şekilde erkek egemen kültür tarafından örselenmesi arasında paralellik kurmaktadır. Veleve ki Havva Cennetten kovulduktan sonra bile Adem peygamberin hayata uyum sağlaması konusunda destekleyicisi olmuş ve neslin devamı için çalışmıştır.

Ancak bu bütün uygarlıklar için böyle değildir. Özellikle Uzakdoğu inanışlarında tabiat unsurlarının bazıları ve özellikle bereketin sembolü ve hayatın devamının en önemli sembolü olan toprak çoğunlukla dişil bir varlık olarak kabul görmüştür.

Ekosistem kavramının özünde bakıldığında Anadolu da “Kybele”, Antik Yunan uygarlığında “Gaia”, Amerika yerlilerinin kültüründe “İna”, Uzakdoğu uygarlıklarında “Ying Yang” olarak adlandırılan “dünyanın integral enerjisi”dir ki “ekosistem” bu enerji yasaları ve oluşturduğu sistemi ifade eder ve bu tanımlamalardan Kybele ve İna dişi birer varlığa işaret ederken Ying Yang ise birbirini tamamlayan erkek ve dişi sembolleri ifade eder. Kadın sosyal hayatta erkek tahakkümü altında eziyet çekse de “tabiat ana” terimi onu yüceltmeye yetmekte onun tevazusu ve verimliliğini ve merhametini temsil etmektedir. Ekofeminizm hareketi bu noktada yüzyıllardır bir şekilde sömürülen kadınların çıkış noktası olarak tabiatla özdeşim kurmalarının bir sonucudur. Kimi zaman aşırıya varan aktif direnişle anılan ekofeminizm hareketi kimi zaman da doğanın devamlılığını neslin devamı için gerekli gören ve neslin devamının ise doğanın esenliğine bağlı olduğunu gören kadın duyarlılığının tabiata “merhametli bir anne” olarak yansması olarak da karşımıza çıkar.

Çevre konusunda karamsarlık eşiği aşılarak artık her gün farklı bir felaket senaryosu kurgulanmaya başlandıysa bunda ataerkil toplum anlayışının doğaya karşın kalkınma ve temelleri Bacon’a kadar dayanan tabiatı av insanı bir avcı (chasse de Pan) geleneğinin önemli bir rolü vardır. Ve dünyaya erkekler kadar mahir avcı!! olan kadınlar henüz gelmemiştir.

“Petra Kelly’e göre, gelecek kuşakların şikayet mercileri olarak, yalnızca kadınlar kendi köklerine, doğal ritimlerine, kendi içlerindeki uyum ve barış arayışlarına dönebilirlerken, erkekler, en azından erkeklerin çoğu, sürekli olarak kendi, iktidar mücadelelerine, doğayı sömürme çabalarına ve askeri egolarını tatmin eden yolculuklara bağlanmışlardır.”

“Bağışık İnsan Paradigması” (Human Exceptionalism Paradigm) ya da daha açık bir anlatım ile, “insanın dünya üzerindeki tüm diğer varlıklardan köklü bir biçimde farklı ve diğerleri üzerinde egemen olduğu görüşü ekofeminizme uyarlandığında buradaki paradigmanın insanlara değil de sadece erkeklere özgü bir durum olduğu, kadınında

tabiattaki diğer varlıklar kadar ötekileştirildiği sonucu çıkarılabilir.

EKOFEMİNİZMİN MİSTİK İNANÇLARLA İLİŞKİSİ

Mistik inanışlardan olan ve holistik (bütüncül) bir tabiat yaklaşımını savunulduğu Hinduizm'in ekofeminizmle bir çok ortak yönü bulunmaktadır. Ekofeminizm yaklaşımı ataerkil düzen kadar militarist anlayışında doğa için tahrip edici olduğunu düşünerek her türlü askeri faaliyeti küçümserler. Bu anlayışa paralel biçimde Hindistan'ın kimi kaynaklarda, tarihinde askeri fetih hırsı taşımayan (militarist eğilimleri olmayan- Ekofeminizm hareketi erkek egemenliğinin başat unsuru olarak gördükleri militarizm hareketlerine karşıdır), manevi ve ruhsal kökenleri olan dişil ve bereketli bir ülke olarak tanımlanması şaşırtıcı olmakla birlikte ve Hint kültüründe genellikle, maddi refah ve gelişme üzerinde çok durulmaz.

Doğayla içiçe bir kültürün sebebi ve sonucu olarak ortaya çıkan Hinduizm ekolojik eylemlerin hareket noktası olarak da görülmektedir. Ekofeminizm bağlamında örnek olaylardan biri olarak görülen “Chipko Hareket”nin Hindistan'da meydana gelmesi Hindu ahlakının Hintli kadınlarda ete kemiğe bürünmüş halini gösterir.

Orman kıyısında yerleşmiş olan ve ağaçların kesilmesi dolayısıyla sel ve heyelan riski ile karşı karşıya kalan Hint köyünü ormansızlaştırma hareketine karşı harekete geçiren köyün lideri, 50 yaşlarında dul bir kadındır ve yanına yirmi yedi duyarlı Hintli kadını alarak ormana koşar. Burada birer anne edasıyla herbiri bir ağaca sarılarak her türlü silahlı tehdide karşı eğer ağaçlar kesilecekse onlarla beraber öleceklerini söylerler. Aslında bu pasif bir direniş olsa da özünde çok etkili olmuş ve Hintçede sarılma anlamına gelen “Chipko” hareketinin yankıları tüm dünyaya yayılmıştır. Bu hareket şarkı ve sloganlara bile konu olmuştur. Ormana el koymaya çalışan şirketin müteahhiti, ağaçlara sarılan kadınlara hitaben;

“Siz aptal köylü kadınlar, bu ormanların ne taşıdığını biliyor musunuz? Reçine, kereste ve bu nedenle de döviz!”

Kadınlar ise cevaben;

“Evet, ormanların ne taşıdığını biliyoruz. Toprak, su ve temiz hava, Toprak, su ve temiz hava...”

Yine Hindu geleneğinde de çevre ile ilgili olarak Vedalarda tabii unsurların dişî vasıflarına atıfta bulunularak; “Toprak anadır ve ben toprağın oğluyum” ifadesi toprağın dişî olarak betimlenmesinin çarpıcı bir örneğidir.

Kızılderili mistizmi de Hinduizmden geri kalmayarak tabiatla içkin kadın

figürünü çarpıcı biçimde ele alır:

“Umatilla kabilesinin Kızılderili kahini Smohalla, müritlerine toprağı eşelemeyi yasaklar, çünkü “tarım için annemizin bağırını yaralamak, kesmek, yırtmak ya da tırmalamak günahdır” der. Bu tarım karşıtı davranışı da şu şekilde savunur: “Benden toprağı ekmemi mi istiyorsunuz? Annemin bağırına bir bıçak mı saplayacağım yani? Benden toprağı eşelememi ve taşları ayıklamamı mı istiyorsunuz? Annemin etlerini kemikleri ortaya çıkıncaya kadar kopartacak mıyım yani? Benden otları ve buğdayı toplamamı ve sonra bunları satmamı mı istiyorsunuz, beyazlar gibi mi zengin olayım? Nasıl yolarım annemin saçlarını?”

Sanayileşme ve beraberinde getirdiğı kapitalist sömürü düzeninin dünyanın hemen hemen her yerini etki altına almasıyla, Eski uygarlıkların bu denli tabiatla içkin görüp saygı duyduğı “Toprak Ana” imgesinin deyim yerindeyse artık yerinde yeller esmektedir ve bir zamanlar toprağın bilgisi olan kadınlar erkek egemenliğinin hüküm sürdüğü toprağın sadece dünya üzerindeki yüzde 1’lik mülkiyet hakkına sahip bulunarak doğanın yıkımının ilk kurbanları olmuşlardır. Toprağı bağımlı, geçimlik ekonomiye dayalı küçük aile işletmelerinde çalışan kadınlar için toprağın korunması, aynı zamanda kendilerinin de bir parçası oldukları yaşamın korunmasıyla aynı anlama gelmeye başlamıştır.

Ancak eko-feministler yılmadan eski uygarlıklar döneminde kendilerine verilen ayrıcalıklı bir konumun verildiğı o günlere öykünerek tahrip olan doğayı onun hamisiymiş gibi yeniden iyileştirmek düşüncesiyle hareket etmektedirler.

BAŞLICA EKOFEMİNİZM HAREKETLERİ

Carolina Merchant dünya genelinde eko-feminizmin başarıya ulaştığı başlıca hareketleri

1. Chipko Hareketi (Hindistan 1972-1978)
2. Kenya Ulusal Kadın Birliğı (1977)
3. Hindistan’ın Nehirleri (Metha Petker 1992) olarak sıralar.

Bunun yanı sıra, Mısır’da Marvit Gölü kirlenmesine karşı kadın direniş, Kenya’da Greenbelt hareketi, Bangladeş’te toksik atıklarla, Ghana’da toprak erozyonuna karşı mücadele ile kadınlar kendilerini doğanın vasisi olarak göstermişlerdir. Yine Peru’da, alternatif atık toplama yöntemleri geliştirirken, Brezilya’da deniz kaplumbağalarını korurken ve İspanya’da organik çiftçilik için lobi yaparken eko-femistlere rastlayabiliriz.

Ayrıca ülkemizde son yıllarda Muğla Kurudere köyü kadınlarının ormanları

korumak adına yaptıkları eylemler, Rize'nin Fındıklı ilçesinde, Manisa'da ve Erzurum-Tortum'da yapılan HES karşıtı kadın hareketleri doğrudan ekofeminizm çatısı altında değerlendirilmese de kadın-doğa dayanışması ve kadın merhametinin insanoğlunu kapsadığı kadar tabiatı da kapsayacak kadar büyük olduğunu göstermesi açısından oldukça manidardır.

SONUÇLAR

Dünyanın ortak sorunu haline gelen çevre kirliliği tehdidi her ne kadar maddi çevrenin kirlenmesiyle eşanlamli tutulsa da doğal mirasa sadece materyalist ve kar amaçlı bir açıdan yaklaşan manevi kirliliğin ve iflah olmaz bir açgözlülüğün getirdiği sorunlar olarak da görülmedikçe bu konuda gerçek manada çözümler üretilmek istenmesi bir ütopyadan öteye gitmeyecektir.

Yine de bir ümit olması açısından 1970'lerin başlarından bu yana dünya üzerinde çevre sorunlarına ve ekolojik tahribata dikkat çekilmesi konusunda örgütlü örgütsüz bir çok çevreci hareket meydana çıkmıştır. Ekofeminizm akımı bu gruplardan biri olmakla birlikte ülkemizde çevre sorunları ve ekoloji yazınında hak ettiği değeri görememiştir. Ancak son birkaç on yıldır Manisa'dan Antalya'ya birçok ilimizde ve özellikle Bursa Başköy, Kazdağları ve Fındıklı ve Tortum gibi ilçe ve kasaba ölçekli küçük yerleşim alanlarında çevre sorunları konusunda sivil direniş gösteren kadınlar, tabiat-kadın birlikteliğinin ve kadının doğaya karşı merhametli bir anne gibi yaklaşmasının tipik örneği olarak çevre literatürüne geçmişlerdir.

Artık eskisi gibi doğayla uyumlu günlere ve ekolojik hayata dönmek imkansız gözüксе de kadın- erkek fark etmeksizin, ortak aklın bir an önce devreye sokularak çevre sorunları ve ekolojik tahribatın en az seviyeye çekilmesi tüm insanlığın ve gelecek nesillerin var olmaya devam etmesi açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

1. Özerkmen, Necmettin, İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına (From Antropocentric Perspective to Eco- Centric Perspective) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 42,1-2 (2002), 180
2. Özyol, Arzu, Kalkınma Politikalarında Kadın ve Ekofeminizm, S2
3. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi Ed. Ecevit, Yıldız , Karkıner, Nadide, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, Eskişehir, 2011,138
4. Tamkoç, Günseli, Derin Ekoloji, Ekofeminizm, Ağaçkakan dergisi, 28,23-25
5. Brammer, Leila R. Ecofeminism, The Environment, And Social Movements National Communication Association Convention, New York, 1998

6. Akkoyunlu, Kuvılcım Ertan "Çevre Etiđi", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 31, Sayı 1, (1998), 125-139.
7. Uslu, İbrahim, Çevre Sorunları, Kainat Tasarımdaki Değişimden Ekolojik Felaketlere, İnsan Yayınları, 1995,65
8. Sivananda, Sri Swami, All About Hinduism, a Divine Life Society Publication, India, 1999, <http://www.dlshq.org/download/hinduismbk.htm>, 5
9. Yalçın, Olgun, Çevre Koruma Fikrine Radikal Yaklaşımlar; Derin Ekoloji, Sosyal Ekoloji ve Ekofeminizm–Y.Lisans Tezi, G. Ü. Sosyal Bil. Enst., Ankara, 2010, 108
10. <http://www.womeninworldhistory.com/contemporary-04.html>, The Chipko Movement India's Call to Save Their Forests
11. Feyziođlu, Eda, Ekoloji, İnsan Ve Din, Y. Lisans Tezi S.Ü. Sosyal Bil. Enst., Konya, 2011, 42
12. Özyol, Arzu, İrge Sürdürülebilir Yeşil Kalkınma ve Kadın, http://cins.ankara.edu.tr/9_5.pdf
13. Ekofeminizmin Pratik Ve Kuramsal Olanakları, <http://www.tr.boell.org/web/111-1625.html>